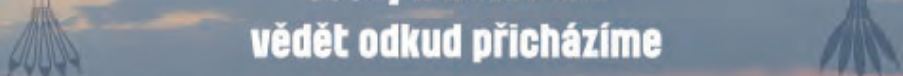

Václav Cílek
Alexander Stipsits

krása je rozmanitost plazů

**Cesty k Navahům:
vědět odkud přicházíme**

Václav Cílek
Alexander Stipsits

krása
je rozmanitost
plazů

Cesty k Navahům:
vědět odkud přicházíme

Tiráž

Václav Cílek a Alexander Stipsits

Kráska je rozmanitost plazů

Cesty k Navahům – vědět odkud přicházíme

Copyright © Václav Cílek a Alexander Stipsits, 2013

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Druhé vydání (první elektronické).

Odpovědná redaktorka Tereza Kodlová.

Text Alexandera Stipsitse „Příběh Králíka, který se stal Medvědem“ z angličtiny přeložili Karolína Kroupová Jelínková a Evan W.

Mellander.

Obrázky skalního umění překreslila Zdeňka Sůvová.

Obálka, sazba a grafická úprava Martin Radimecký.

Konverze do elektronické verze Tomáš Zeman.

Odpovědná redaktorka elektronické verze Tereza Hřibová.

Vydalo roku 2013 nakladatelství Dokořán, s. r. o., Holečkova 9,

Praha 5, dokoran@dokoran.cz, <http://www.dokoran.cz>.

(628. publikace, 114. elektronická, pdf;

629. publikace, 115. elektronická, epub;

630. publikace, 116. elektronická, mobi).

ISBN: 978-80-7363-574-9 (pdf)

ISBN: 978-80-7363-575-6 (epub)

ISBN: 978-80-7363-576-3 (mobi)

Obsah

Tiráž

I. CESTY K NAVAHOŮM ▶ 9

O dešti ▶ 11

Místa se přiblížila, aby mohla odpovídat ▶ 15

Příběh Králíka, který se stal Medvědem ▶ 81

II. PŘIROZENÝ NEVYČERPATELNÝ SVĚT ▶ 149

Cestou na Komorní hůrku ▶ 151

Architektura u zvířat ▶ 155

Energetický audit termiště ▶ 159

Lemčík jako umělec ▶ 161

Proč ptáci zpívají? ▶ 164

Pták učitel ▶ 167

Bronzové křídlo anděla slávy ▶ 171

Estetika pro zvířata ▶ 173

Kosí píseň ▶ 175

Ptáky už jsme kdysi byli ▶ 177

Tvar ptačího hejna ▶ 178

Špačci v Římě ▶ 180

Ptáci a mkléři ▶ 183

Radosti malých ptáků ▶ 184

O stromech a ptácích ▶ 186

Ptáci s lidskou duší na svatbě pod horami ▶ 191

Vize v lužním lese: světy zvířat a lidí se prostupují ▶ 194

III. VZAL PUŠKU A ODEŠEL K JEZERU MICHIGAN > 197

Když nezaplatíte, tak vás oběsíme! > 199

Klid najde člověk kýžený, jen doma v teple u ženy > 204

Krávy a samurajové > 210

Skrze ty ovce by došlo k velkému česko-indiánskému srozumění > 213

I like America > 213

Eliade to přehnal > 214

Tyto národy potřebují optimismus > 216

Miguelito > 216

Globalizace záhrobí a cvičení vertikálního oběhu > 220

Frič o kaktech a jejich narkotických účincích > 224

Propast a báseň > 225

Záležitost života a smrti a zpěvu > 228

Dnešní apokalypsa > 230

Prudič Milton hovoří o jablkách a krku jízdni velbloudice > 237

Pohled misionáře – velký exorcismus je na místě > 237

Vize na Budči: národy mezi nitrem zářivé země a sluneční hlubinou > 238

Jak bizoni nezabránili první světové válce aneb Práce, sex a prachy > 242

IV. INDIÁNSKÝ SLOVNÍČEK – STŘEDOEVRÓPSKÁ PERSPEKTIVA > 253

Jména > 255

Věci > 278

O kresbách > 293

Literatura > 294

Poděkování > 299

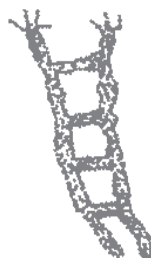
*Věnováno Černému koni z kmene Navahů
a moudrým mužům a ženám Prvních lidí*

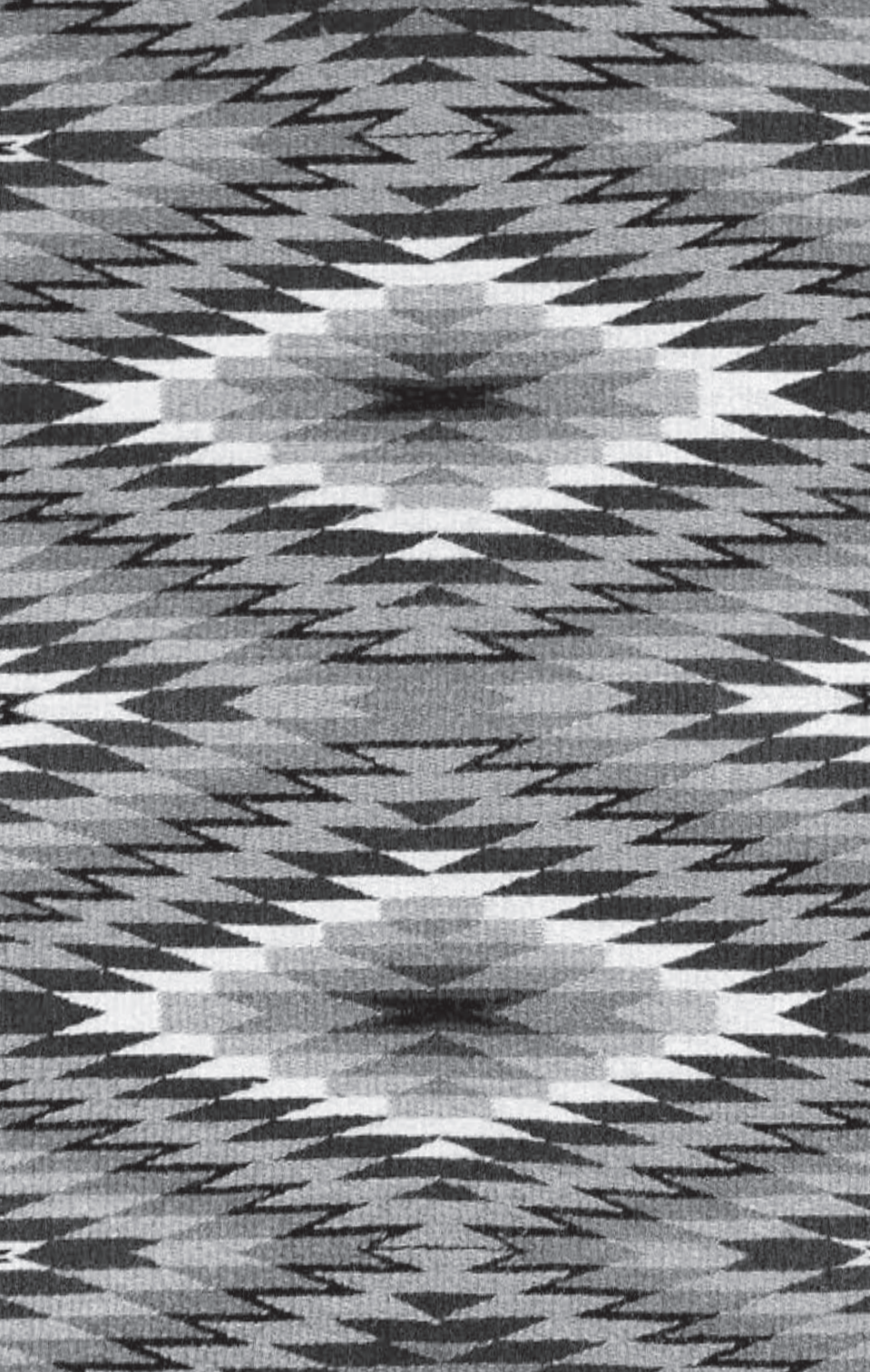
*Dedicated to Blackhorse Mitchell
and to wise men and women of the First People*

I. Cesty k Navahům

O dešti

Jádrem této knihy jsou zápisky, které jsme velmi pomalým internetem, jaký už dnes neseženete, posílali domů z usedlosti Černého koně z indiánské rezervace v oblasti Four Corners, kde se pravouhle setkávají státy Colorado, Utah, Arizona a Nové Mexiko. Jsou to zápisky velmi subjektivní. Nemůžete čekat, že budeme žít v jedné domácnosti s významným indiánským šamanem a přitom budeme objektivní. Je to prostředí, ve kterém věříte víc na mimozemšťany než na komunální volby.

Do těchto zápisků jsme zasahovali jen minimálně opravami chyb a krátkými dodatky hlavně z ručně psaného deníku. (*Když píše tyto věty, venku mezi stromy prší, a já jasně vím, že tento déšť je důležitější než jakákoliv moje věta, je to mírný ženský déšť, a já si nemohu vzpomenout na její jméno*). Druhá část knihy je věnována přirozenému světu, kterému se dá porozumět jenom zkušeností. Do třetí a čtvrté části knihy jsme zahrnuli texty a fragmenty textů, rozovorů a úvah o nás a indiánech. Pochopitelně, že nás zajímá, jak básník Vrchlický demaskoval mistra Mikoláše Alše jako indiána a jak z toho ve výčepu u sv. Tomáše měl Aleš radost. Víme, že se Antonín Dvořák potkal s Buffalo Billem, ale nevíme, zda a o čem spolu hovořili. Konec konců Dvořák při této příležitosti tehdy obtěžoval bystrý Mark Twain. Buffalo Bill neměl v Čechách velký úspěch, protože ponížený, skeptický národ si o vítězích – tehdy jako nyní – myslel své a víc stranil poraženým indiánům.

Asi bychom se měli vrátit ke Sládkově překladu *Hiawathy* (1872) jako k zakladatelskému dílu českého indiánského hnutí. Dvořák na tento text málem napsal operu a téměř složil americkou hymnu, na kterou bychom někdy byli pyšní, a jindy ne. Víme o našincích, kteří putovali k indiánům, víc než třeba o Longfellowovi,

tvůrci *Hiawathy*, který v Praze psal báseň o městě obleženém duchy dávných armád. Poté, co indiánský aktivista Adam Fortunate Eagle přistál v Itálii, objevil tím Evropu a papeži místo políbení prstenu nabídl kalumet míru, míří i do našich zemí po stezkách prošlapaných E. T. Setonem, Allanem Ginsbergem nebo Garym Snyderem řada indiánských bratrů a sester.

Asi bychom měli ještě pár let počkat, sbírat materiál o indiánech a pobývat opakovaně v rezervacích, kde nás znají a zvou. Pak bychom vydali asi obsáhlejší a poučenější knihu. Jenže kdo ví, co bude za rok? Jeden z autorů této knihy – Saša Stipsits – strávil mezi indiány šestnáct let a do kmene byl přijat již dávno. Na co čekat? Budoucnost přichází rychle a pod jejími kroky se již teď chvěje zem. Vnímáme pohyb větru v horách a víme, že melodie, kterou Země zpívá, je teď jiná. Cítíme bázeň, a to je něco jiného než strach.

Píšeme hlavně, protože víme, že vztah Čechů a indiánů je jiný, přímější a vroucnější než u většiny Evropanů. *Jsem si dosud vědomi společných mezolitických kořenů.* Každý, kdo sbírá houby nebo chytá ryby, má v sobě kousek indiánské duše. A pak celá ta tradiční indiánská spiritualita, nebo jak to nazveme, přeci není něco, co patří do 19. století. Ta teprve přichází a nabývá na důležitosti. Stejně jako déšť a hvězdy.

*Odpovídá: stal jsem se tím nejlepším a tím nejhorším,
o čem jsem snil.*

*Když jdu, země sama ubíhá pod mýma nohama,
když si lehnu, země mi padne jak ulitá.*

*Kameny ležící dlouho pod vodou prasknou v ohni, ale kameny
ležící na slunci a v noci v suchu*

zazvoní, když do nich udeříš. Nebo se rozlomí na dva kusy.

Vždy bylo hodně míst, kde jsi mohl prosit o odpovědi:

ta místa se nyní přiblížila, aby mohla odpovídat.

A dokonce i já jsem přivolal svůj hlas, aby šeptal s nimi:

všechna tajemství jsou blízko, jak tvé prsty.

Když se tvé srdce zajímá bolestí a nadějí,

skloň se nad ním, jak muž nad malým ohničkem.

Z básně Davida Wagonera ze sbírky *Who Shall Be the Sun?*, 1978

Místa se přiblížila, aby mohla odpovídat

V létě roku 2011 při cestách po Čechách s americkým skladatelem Hughem Livingstonem pozval Saša Stipsits Václava Cílka do navažské rezervace v místě, kterému se říká Four Corners, neboli Čtyři rohy. Saša téměř před dvaceti lety učil ve škole na samé hranici Monument Valley, kde se seznámil s jedním z posledních původních navažských šamanů, tedy spíš medicinmanů – s Blackhorseem Mitchellem – a od té doby sem pravidelně jezdí.

Hlavním cílem cesty, která se uskutečnila v horkém červnu a červenci roku 2012, byla za pomoci bosenského kameramana Jasima dokumentace zdejší krajiny, jejích památek, a pokud možno i té části místních ceremoniálů, které je dovoleno zachytit na kameru. Specifickým rysem navažské kultury je vytváření velkých, pracných písečných obrazů – *sandpaintings*, které poněkud připomínají sypané mandaly tibetských mnichů. Obojí má stejný základ obrazu, při kterém se dobré síly přírody stěhují do obrazu, léčí a pak jsou smeteny a vyneseny do pouště. Výtvarný základ je však odlišný.

Věříme, že navažské ceremoniály sypaných obrazů doprovázených zpěvy, rituálními úkony a modlitbami patří mezi nej-složitější a nejpropracovanější rituály světa. Kresby z písku jsou navíc velmi krásné. Přesto některé z obrazů dnes zná už jenom pět medicinmanů a jiné nebyly provozovány od konce 60. let minulého století. Bohové Navahů zakázali zaznamenat obrazy, takže celá tradice dnes závisí na paměti několika mála jedinců.

Dvě desetiletí budované osobní kontakty nám umožnily účastnit se několika soukromých ceremonií, které vidělo jen velmi málo lidí mimo navažskou komunitu. Nejednalo se nám jenom o duchovní či kulturní zážitek, ale i o to, abychom se

mohli účastnit debaty, zda je možné otevírat dialog s jinými indiánskými či křesťanskými naukami. Myslíme si, že cosi z hodně pragmatické, ale zároveň i velmi duchovní navažské cesty může něco přinést i nám Středoevropanům. Pokud by rituály Navahů nebyly ve svém jádru tajné, je pravděpodobné, že by byly zapsány jako Světové dědictví UNESCO.

Tento stručný deník je syrovým záznamem naší cesty. Primárně byl určen pro rodinné příslušníky a kamarády. Jeho těžištěm jsou rozhovory s Blackhorsem jako nepříkrášlený, autentický vhled do života současného indiánského medicinmana v rychle se proměňujícím globalizovaném světě dnešní Ameriky.

1. zápis - Cesta do Shiprocku

Odlétáme z Mnichova do Atlanty, kde pár hodin čekáme a pak letíme další tři hodiny do Phoenixu. Tam už nás v rohu malého, temného parkoviště očekává Blackhorse. Odjíždíme směrem domů, tedy do malé osady poblíž městečka Shiprock v oblasti, kde se stýkají hranice čtyř států, Four Corners. Leží zde největší indiánská rezervace o velikosti zhruba Belgie nebo historických Čech, kde žije asi dvě stě tisíc indiánů. Navahů bylo v roce 1870 něco kolem deseti tisíc, dnes jich je tři sta tisíc, ale více než třetina žije mimo rezervaci.

Druhou noc nespíme a cesta je ještě dlouhá.

Moudře zastavujeme v motelu neznámého města, pár hodin se vyspíme a pokračujeme dál směrem ke kráteru Barringer. Je to nejlépe zachovaný meteoritový kráter světa o obvodu zhruba čtyři kilometry a hloubce 160 metrů. Stáří je asi 50 000 let, pohled velkolepý. Místy jsou výbuchem přemístěné bloky vápence velké jako dům. Vrstvy jsou úplně překocené. Stáří kráteru zároveň udává rychlost některých geologických procesů, například poškození erozí je malé, voštiny zde vznikly až po impaktu, voštiny jsou navíc orientované podle impaktové mikrotektoniky. Vzpomínám, jak jsem před léty doprovázel tehdy již velmi staré manžele Barringerovi, tedy původní vlastníky kráteru, po jižních Čechách. Sbírali vltavíny. Na poli u Ločenic paní Barringerová vzhledla ke svému muži a řekla: „Nikdy mě nenapadlo, jak je krásné ráno chodit po poli.“ Dodnes si to pamatuji.

Černý kůň – Blackhorse Mitchell ve svém domově.

(Dál budu psát naprosto přirozeně, tak, jak projíždíme touto zemí s významným indiánským medicinmanem. Kdybych tuto cestu podnikl s kolegy ze Stanfordovy univerzity, psal bych třeba o obsahu vzácných zemin v meteoritických mikrosferulích, které jsem kdysi rovněž studoval.)

Blackhorse ukazuje ke hvězdám a říká: „*We were planted* – byli jsme sem přeneseni z hvězd.“ Jako by obrovská duha složená z té nejlepší vody a nejkrásnějšího světla kosmu vedla mezi planetami a něco po ní cestovalo. Mohl to být chytrý hmyz jako z Prvního světa Navahů. Duha mohla vzniknout srůstem rákosových stébel, jejichž středem jako galaktickým tunelem putovali lidé a hmyz do dalších světů. Navahové mají hluboký, pro mne nesrozumitelný vztah ke kolektivní inteligenci hmyzu. Myslím, že něco z pocitů, že mimozemšťané jsou vlastně kobylky nebo mravenci, se odráží na těch komplikovaných kruzích v obilí, kterým se říká insektogramy, a na některých indiánských petroglyfech hmyzích bohů.

Duhu si také umím představit jako dvě proti sobě se otáčející svítivé tubusy. Z meteoritového kráteru je vidět na posvátnou navažskou horu Mt. San Francisco u Flagstaffu. Člověk se vůbec nediví, že v této kosmické krajině se vyprávějí kosmické mýty. E. T. je tady doma už pár tisíc

let. Myslím, že došlo k zajímavé interakci mezi mytickým indiánským světem a pop kulturou. Všechny ty tak populární hvězdné brány, Star Treky ale i popisy galaktických katastrof naprosto přirozeně navazují na indiánské mytologie. Ty právě zde nevznikly náhodou, zrodila je sama země a její utváření i její meteorologie.

Cesta je nádherná, obloha se mění tak často a dramaticky, že se nedivím množství navažských bohů, kteří se vztahují k různým atmosférickým projevům. Za den jsem tady viděl víc meteorologických jevů než v Čechách za půl roku. Přišla prachová bouře, pak velké dešťové mraky, kusy duhy a také jsme viděli cosi jako oblouk duhy, tvořený šedavým světlem, a žlutý západ Slunce. Velkolepost krajiny je dána velkolepostí oblohy.

Obědváme v Chinle. Přichází za námi stará paní, má bolest. Cítí se sama a opuštěná příbuznými, kteří už vedou jiný život. Říká: „Byla jsem silně věřící křesťanka, ale teď se dívám nazpět do míst, kam patřím.“

Pro Blackhorse to je naléhavý případ. Jdeme do hoganu. Blackhorse vysypává drcenou kukuřičnou moukou obloukovou cestičku od vchodu do chýše směrem k paní. Medvěd Šaš přináší uhlíky. Blackhorse zpívá modlitbu. Šaš sbírá mouku, přináší ji paní, zametá cestičku smetákem, tak aby na hliněné podlaze byla vidět široká dráha. Blackhorse hovoří, dává rady. Paní prochází cestu, je to žlutá cesta ženy, která vede z vnějšího prostoru před chýší směrem dovnitř k ní samotné. Paní pláče.

Pak probíhá vykuřování nástrojů. I my kouříme tuto dýmku míru, která je dýmkou očištění a zároveň domovem bytostí, které obřad stvrzují. Popisuji své pocity, neptám se na vysvětlení, jsem to já, kdo zde přeje uzdravení, jsem součástí děje a nejsem tu za antropologa. (*Mimochodem, oblíbené žerty indiánů se týkají toho, co zase antropologům navykládali. Češi studovaní týmem nějaké věhlasné západní univerzity by také dokázali organizovat pívni obřad s úlitbou sv. Švejkovi.*)

Paní se ulevuje, začíná se usmívat, zve nás, abychom se vrátili, že nám příště ukáže nějaké petroglyfy. Nerozumím, kde jsem se ocitl a proč tu jsem. Ještě před pár hodinami jsem byl na kovovém a skleněném letišti a najednou, bez přechodu a vysvětlení se ve čtyřech lidech účastním velmi osobního navažského rituálu.

Cestou nahlížíme do kaňonu Chelly k převisu Mummy Cave, kde pod rudými skalami vidíme indiánská puebla. Je to velkolepá země.

Maminka s malým Černým koněm.

Přejíždíme pohoří Lukachukai Chuska, doplňujeme vodu, prohlížíme místní pěnovce, pak se otevře výhled do pláně až k vulkanické ruině skály Shiprock. Přejíždíme domů, do vesnice uprostřed pouště, kde v několika domech sídlí dvanáct Navahů, šedesát ovcí a pět psů. Všichni lidé jsou zde příbuzní. Vítáme se s nimi, nad *mesou* se zvedá bouře. Odcházíme do *arroya* studovat sedimenty a krajinu. Všude je obrovské množství mravenců černých, žlutých i červených – jako indiánských kmenů na zemi. Jako by člověk na malém kousku země viděl celý středozápad.

Místo, kde žijeme, nemá jméno, označuje se jako „homestead“ – Blackhorseova rodinná usedlost. Tato místa jsou typická kombinací malých domků, vraků automobilů, ovcí a psů.

2. zápis - Navahové a jejich svět

Konečně jsme se vyspali. Saša s Blackhorseem odjíždí nakupovat stavební materiál. Já se pouštím do studia knih. Jeden motiv: před pár lety se tady nečekaně objevil dalajláma, hovořil se staršími kmene. Navažská skupina jazyků má kořeny v jenisejské jazykové oblasti,

předci Navahů a Tibeťanů sídlili vedle sebe. Tibeťané vědí o této zemi a snad věří tomu, že Tibet a země Navahů k sobě patří. Vysoký, mužný, patriarchální Himálaj se doplňuje s hlubokými zemskými kaňony, jako je Chaco a Chelly země Dinehtah (Navajo County), odkud se první lidé vyhrabali na svět.

Clyde Kluckhohn píše o jednom aspektu indiánského náboženství: žijí v nebezpečném světě, my se bojíme hlavně zla, ale oni musí respektovat zákony vyšších bytostí, takže se mezi nimi říká: „We do not believe, we fear.“ (My nevěříme, my se bojíme.) Navahové mají velké množství tabu, ale je to zhruba srovnatelné (a pro nás stejně srozumitelné) jako Tóra. Indiáni například nezabíjejí některé ptáky, asi proto, že likvidují kobylky, bojí se jmen mrtvých a velké množství zákazů se týká sexuality uvnitř klanu, aby se zamezilo inbreedingu. Kluckhohn ve své studii z roku 1946 ukazuje, že průměrný Navah věnuje náboženským činnostem zhruba čtvrtinu svého času – je to víc než bílí Američané té doby věnovali kostelu a kultuře. Je to, tedy spíš býval, velmi zbožný kmen.

Mytologie přináší kontinuitu a tím bezpečí. Jeden indián mi řekl, že když znáš dobrý příběh, chrání to tvůj dům. Velký důraz je kladen na sebemenší detaily zpěvu a mýtu (asi jako v naší kultuře, kde není dovoleno měnit slova Písma). Možná proto, že ve světě, který se velmi mění, je nutné zachovat něco neměnného, věčného. Mezi samotnými Navahy probíhá mnoho konfliktů, vnitřního tření. Lidé žijí či žili pohromadě na místech, odkud nebylo možné utéct „někam do města“, takže mnoho rituálů se týká velmi jednoduché záležitosti – žít spolu. Dobře to vidím v té malé, zárodečné Blackhorseově vesnici. Není tu nic, holá pláň, vzadu hory, dole vyschlý, solí pokrytý kaňon, kolem pár ovcí a dříve koně.

VZTAH K BÍLÝM AMERIČANŮM

Poté, co jsem prošel historií Navahů, jsem si vědom, že bílí lidé zde velmi dlouhou dobu vytvářeli tragédie srovnatelné s českými Lidicemi druhé světové války. Těsně před odjezdem do Ameriky jsem si opět prošel Lidice a znovu jsem byl dojat – ale tady byly podobných Lidic za Španělů i Američanů desítky. Obchod s indiánskými otroky trval dvě století. Některé vesnice byly vyvražděny, děti odvedeny do otroctví, jiné vymřely nemocemi a hladem, když jim američtí vojáci spálili úrodu. Doopravdy nepřeháním. Rád bych jednou viděl Muzeum amerického holocaustu. Kulturní přetisk podobný maďarizaci Slováků na konci

Černý kůň za mlada.

19. století je značný. Někde až do roku 1970 se ve škole trestalo používání navažského jazyka. A tito lidé zatížení všemi možnými hroznými vinami nás pak přicházejí poučovat o demokracii! Klidně způsobí světovou ekonomickou krizi, a přitom nám střeoevropským divochům udělají přednášku o volném trhu. Pshaw!

Je skoro urážlivé, když je člověk třeba v meteoritickém kráteru, že jsou zde pamětními cedulkami zmíněni všichni ti dobří Američané a nikde První lidé. Víckrát jsem hovořil s americkými studenty i jejich profesory o tom, co se na škole učí o indiánských válkách. Je toho velice málo, velká vina etnických čistek je úplně vytěsněna. Evropané přicházející učit na americké školy jsou někdy zděšení z toho, co bílí Američané, mistři světa, o sobě neví.

Večerní hovor s Blackhorseem o požárech v Coloradu. Velmi opatrně říká něco ve smyslu, že duchové místa se zlobí. Lidé, kterým tato půda nepatřila, přišli a bez ohledu na místo a krajinu postavili své domy. Neusmířili Vyšší bytosti. Hovoří o tom, jak se setkal se sousedním šamanem, jehož území bylo postiženo požárem. Domluvili se na ceremonii usmíření ducha ohně. Říká: „Třeba to byla náhoda, ale

druhý den se nad místem, kde hořel oheň, udělal velký mrak, začalo pršet a oheň uhasl.“

Smíříme Zemi?

POSVÁTNÝ JAZYK

Některá slova jsou nebezpečná, jiná mohou být použita jenom v určitý moment. Takže existují slovníky posvátných slov, což jsou vlastně nebezpečná nebo vyhrazená slova. Navažská etika je praktická – nelze se, protože pak s tebou lidé nechtějí pracovat. Bohatství se týká jak vlastnictví věcí, tak i písní a příběhů. Starý Navah říká: „Jsem velmi chudý, neznám ani jednu píseň.“

Navahové žijí poslední století v přechodné době (jako celý svět, ale tady se jedná o přechod mezi úplně odlišnými světy indiánů a bělochů). Často odvrhnou staré hodnoty, pijí, kradou, jsou vykořeneční. Svádějí to na bělochy. Tradiční Navahové mají rádi majetek, ale neznají americký sen o úspěchu a zbohatnutí. Nechtějí vynikat a trochu se toho bojí, aby se neřeklo, že jsou čarodějové, říká Kluckhohn.

Podle něj jsou hlavní předpoklady navažského života následující:

1. Život je nebezpečný, někdy velmi nebezpečný.
2. Příroda je mocnější než člověk.
3. Osobnost je všechno.
4. Respektuj druhého.
5. Všechno existuje ve dvou částech, mužské a ženské, a doplňuje se navzájem.
6. Lidská povaha není ani špatná ani dobrá.
7. Podobné vytváří podobné a jedna část reprezentuje celek.
8. Co je řečeno, se musí brát jako dané a doslovné.
9. Záleží na tomto životě, ne na nějakém příštím nebo posmrtném.

Pár poznámek k tomuto tématu:

(Mám čas, Šaš jel s Blackhorseem nakupovat materiál na nový hogan.)

Navahové vždy žili v malých komunitách, takže řešili vztahy na místě, z očí do očí. Evropská společnost je velká, složitě strukturovaná, takže musí rozvíjet abstraktní koncepty, pravidla a zákony.

Strategie, jak se vyhnout nebezpečím života, je založena na několika málo bodech. Především, v životě je nutné udržovat nějaký řád, ten se dá rozdělit do tří oblastí – řád v praktickém životě, ve vztahu k přírodě a ve vztahu k nadlidským silám, tedy v oblasti, kterou nazýváme náboženstvím. Ale v tomto prostém světě je vše tak praktické! Bezpečný život není možný bez dobré přírody (u nás třeba bychom hovořili o stavu půdy a náchylnosti k povodním), bez běžných normálních vztahů k lidem a také k vyšším bytostem.

Tyto věci jsou tak návodné! Není třeba je příliš dál rozebírat, stačí promyslet a občas přijmout.

Pokračování příště. (*Nebude, vyrazíme na cesty!*)

POZNÁMKY A VÝPISKY PŘENESENÉ Z RUČNĚ PSANÉHO CESTOVNÍHO DENÍKU

Oba máme pocit, že se vracíme ke svým lidem. U Václava to je pozoruhodné, protože mezi indiány nikdy nebyl, Saša sem jezdí dvacet let.

KONCEPT VYVOLENÉHO NÁRODA

Vyvolených národů je víc, to jenom naši židovští přátelé se nám snaží namluvit, že jsou jediní. Vyvolený národ je ten, který se stará o celý svět. Nejsou to ani Češi, ani Rakušané, ale kromě Židů také Tibeťané a někteří indiáni (Navahové, Hopiové), jejichž vize se týkají vývoje celého světa a kteří cítí celou Zemi.

MÝTUS O ZTRACENÉM BÍLÉM BRATRU

Indiáni měli bílého bratra a ten se ztratil. Věří, že přijde a že někteří běloši jsou jeho poslové. Myslíme na sebe. Tato cesta není antropologickým výletem, ale modlitbou za nás a společný svět.

ZÁKLADNÍ DATA

900–1300: Navahové se odlučují od Athabasků a putují směrem na jih, pravděpodobně ještě zastihli vzdělané Pueblany (Kisání) a převzali od nich znalost kukuřice a tkaní koberců. Navahové jsou hrubý, ale dle své vlastní tradice svatý lid.

1300: definitivní konec kultury Anasaziů, ti se rozptylují do puebel a jejich kultura dále v nějaké omezené a smíšené formě přežívá.

- 1540: první španělská výprava – Coronado.
17. století je označováno jako „strašlivé století“ plné válek a otrokářských výprav, ženy Navahů jsou pracovité a ceněné.
- 1680: velké povstání Pueblanů, ale naopak Navahové nějakou dobu vzkvétají, je to pracovitý lid, schopný se učit, a přitom zůstat sám sebou (to skoro žádný indiánský kmen nedokázal).
- 1772–1774: Pax hispanica, násilný mír, ale přeci jen rozkvět, opět je osídlen kaňon Chelly, a to v rámci původních polí Anasaziů.
- 1835: nepřetržité války, do kmenové oblasti stále častěji přicházejí lovci skalpů, rčení o dobrém indiánovi.
- 1846–48: USA válčí s Mexikem, vyhrávají, získávají skoro 30 % své současné rozlohy (Mexičani si toto území dnes berou etnicky zpět, mají hodně dětí, to Anglosasové budou jedinou přesídlení do rezervace v Montaně).
- 1849: sotva je indiánům trochu lépe, napadají a loupí. Když už je člověk politicky nekorektní k bělochům, tak musí říct, že „i indiáni dovedou být pěkný svině“. Třeba o mučení se dnes skoro nehovoří, ale byla to součást kmenové kultury například préríjních indiánů (viz Karel May). Běloši reagují nepřiměřeně a stejně krutě.
- 1850–51: tažení proti indiánům, míšenci z Nového Mexika podnikají neustálé otrokářské výpravy.
- 1852: Navahové vstupují do doby železné, je doložen první navažský kovář, rozvoj řemesel.
- 1856: osadníci ukrajují z indiánských oblastí, Mormoni je zásobují puškami.
- 1861: ničivé nájezdy Utů, bude válka, Arizona se přiklání k Jihu.
- 1863–68: sestup do hrobu, roky amerického holocaustu, taktika spálené země, velký pochod, zánik třetiny kmene, nezdařený pokus o vybudování indiánské utopie – ideální osady řízené bílými zbožnými vojáky. *Proboha! – podobné motivy (náboženství, čistota, život v míru) vnímám u současné, rovněž prohrané války v Iráku. Kolik tam zahynulo lidí – čtvrt milionu?*
- 1868: vzkříšení národa.
- 1871: začíná mírová éra obchodníků. Smlouvy jsou víceméně plněny, nevraživí osadníci pošilhávají po pozemcích.
- 1880: nová etapa školství, pokus zlomit indiány kulturně: bílý oděv, anglický jazyk, americká kultura. Amerikanizace je spjata s protestantstvím.
- 1880 a dále: environmentální katastrofa, obrovská eroze, vznik *badlands*, pokles hladiny spodní vody, půda je neúrodná. V roce 1900 mají Navahové 150 tisíc koní, 250 tisíc koz a milion ovcí.

Černý kůň pochází z kraje tabulových hor, které se španělsky označují jako mesa. Jsou chladnější, vlhčí a lépe se zde pasou krávy, které jsou náročnější než ovce. Těm stačí polopoušť pod horami. (Všechny fotografie, není-li uvedeno jinak, V. Cílek.)

1917: indiáni se účastní první světové války.

1920: John Collier se domnívá, že je třeba zachovat indiánskou kulturu, aby z ní mělo užitek celé lidstvo.

1933: Collier chce snížit stavy ovcí na polovinu, indiáni jsou pobouřeni. Chtěli by vlastnit svoji půdu, ale naštěstí to není možné, protože by ji prodali a dopadli by jako Palestinci v 50. letech. Indiáni dodnes nejsou zralí k osobnímu vlastnictví půdy, je nutné, aby patřila celému kmenu. Rezervace musí existovat, jinak se rozprodá po kouscích.

1934: Theodore Roosevelt podepsal „Indian Reorganisation Act“, předběhl svoji dobu, dodnes jeden z pilířů uspořádání indiánské Ameriky.

- 1941: Pearl Harbour, Navahové se hlásí do války, stávají se slavnými „code talkers“ – předávají si zprávy v navažštině, takže je Japonci nejsou schopni rozluštit.
- 1946–53: sedm let neštěstí, eroze, neúroda a hlad.
- 1962: těžba uranových rud, rizika radioaktivity jsou indiánům zamlčena.
- 1975: vychází zpráva „The Navajo Nation: An American Colony“.
- 1979: silná radioaktivní kontaminace, zdravotní dopady, další hořkost využitých lidí.
- 1981: snížení podpor, cesta chudobou.
- 1988–90: bouře ve Windows Rock.

MALÁ ZVÍŘATA A CESTY PO DUZE

Hovoříme o jazyku. Je to malé zvíře, které žije svůj skrytý, zvědavý život. Blackhorse říká, že zvuky, tedy navažský jazyk, je součástí světa a je spojen třeba s bleskem nebo větrem. Bez jazyka není ceremonie, není vztah ke světu.

Pak uvidí blín a říká: to je nebezpečná a nedůvěryhodná rostlina, halucinogen, který způsobuje létání, ale má nezkratitelný temperament.

Krajina je plná prostoru, prostoru! Mraky nad ní.

Duha je nejvyšší forma obojího – vody i světla.

Duha je živá, uvnitř se otáčí a mění barvy. Jsou známy způsoby, jak se dá nasednout na duhu a cestovat.

Byl jsem v této krajině čtyřikrát nebo pětkrát, ale vnímám obrovský rozdíl mezi tím, když ji navštívíte s bělochy, nebo s místními. Pokračuji v poznámkách:

Jaké jsou navažské strategie k tomu, aby člověk mohl překonat nebezpečí života?

1. Je nutné udržovat trojitou rovnováhu: člověk – příroda – vyšší bytosti.
2. Nevěř nikomu, kdo není z rodiny.
3. *Avoid excess*, ničeho přlíš. Být bohatý je dobrá věc, ale člověk by měl být málo bohatý, jen tak trochu. Dívky nesměly na stavu pracovat více než dvě hodiny denně, aby se nepřepřacovaly. Je třeba nedokončovat: košík má malý otvor, koberec není dodělán, v písni je něco vynecháno.

4. Když se objeví nové nebezpečí, posad' se a nedělej nic...

5. ...anebo uteč

Nebojují s přírodou, věří, že je mocnější. Erozi půdy berou jako přirozený proces, i když by jí mohli zabránit. Mají větší svobodu, včetně dětí a žen. Děti se ptají, zda chtějí jít do školy. Řeč je přímá, bez postranních myšlenek, nehledá se nějaký skrytý význam.

Mléčná dráha je velice velká. Pomalé svítání mezi šedavými cáry mraků. Jedeme do města Cortez. Ptám se po antikvariátu: „Kde máte poezii?“ Paní knihkupkyně říká: „Nic moc nemáme, tohle je kovbojské město.“

DĚTI A SVĚT

Blackhorse hovoří o dětech a jedná se o jeden ze základů jeho navažské filozofie.

Tvar týpí vymyslely děti. Odkoukali jsme od nich tance, jako první přišli s flétnou. *Děti ještě vidí svět.* K tomuto tématu se mnohokrát vrací.

Dopsáno později: Postupně se vyjevuje, že „dětské“ vnímání světa je pro Černého koně jednou z velkých životních zásad. Dívá se a vidí, kde je přerušovaná harmonie. Důležité je, že se to dá naučit – postupně odkládat názory a víc se soustředit na to, co vidíme. Jde to proti evropské zkušenosti, kde spoléháme na složitou analýzu či model, dáváme dohromady poznatky, a pak vidíme, nebo také ne. Fakta zabraňují vidět – jako u hypoteční krize.

3. zápis - Cesta do Hor San Juan

Jedeme si půjčit auto k Pamele a Johnovi do města Telluride v horách San Juan, které tvoří horské pásmo Skalistých hor. Jako vždy jsem udiven prostorem krajiny, její proměnlivostí a barvami nebe. Mraky zde běžně mají diskovitý tvar létajících talířů. Cesta je důležitá, protože si v myslí mapujeme přirozené hranice navažského myšlenkového světa. Ta leží na podhůří hor a kryje se s pěstováním kukuřice. Jede s námi Černý kůň i Damian Temná voda. Damian má obrovský jazykový talent a vyptává se na české matematické výrazy. Potřebuje totiž učit matematiku

v navažtině a je v roli českých národních obrozenců, kterým scházely vědecké výrazy. Ono i navažské hnutí kulturní renesance má něco z našeho národního obrození. Rozumíme si.

V horách žije lesní indián, který nemá historii, protože tisíce let dělá stále totéž. Jedním z velkých překvapení současné archeologie je objev velmi primitivních indiánských sídel, spíše táborů, které leží až tři tisíce metrů vysoko. Ono je totiž nutné kombinovat horizontální zemědělské strategie v nížinách s vertikálními, horskými strategiemi lovců a sběračů. Jednalo se zřejmě nejenom o potravu, ale také o kožešiny. (Podobný posun se odehrál v české archeologii, teprve nedávno byly na skalkách a pod mělkými převisy plání Vysoké Šumavy nalezeny mezolitické tábory pravděpodobně sběračů lískových oříšků.)

Telluride bývalo hornické město, ale díky soustavné práci místních alternativců z něj vzniklo až příliš honosné lyžařské středisko – asi jako kdyby u nás chtěl někdo oživit hornickou osadu Svätý Petr v Krkonoších a místo toho vytvořil dnešní Špindlerův Mlýn. Banku zde kdysi přepadl Butch Cassidy. Žijí zde jeleni a Tom Cruise, tlustí bobři otravují chodce. Stavujeme se u Pamily a Billa, obrazy a knihy. Blackhorse hraje na piano. Cítíme se velice dobře a mluvíme o indiánské Americe a o budhistech židovského původu (tzv. Jebu), kterých přibývá.

Vůbec se tomu nedivím. Pochopitelně, že nelze z evropské kultury udělat indiánskou, ale bude třeba sloučit dvě velké tradice:

– židovskou (včetně křesťanské a myslím, že i islám potřebuje trochu víc ekologie) a

– indiánskou (tím rozumím živý vztah ke světu, přísného a žárlivého Boha z pouště kombinovat s veverkami a jedlí).

Naložíme obrovského černého psa, novofundlandského Magnuse a jedeme do hor skoro tři kilometry vysoko. Tam mě nechají, pes je rozumný, je rád, že je tady v chládku, a já jsem rád, že vyštěká medvěda dřív, než se bude zvědavě dobývat do mého spacáku. Okolní osiky jsou obité od jelenů shazujících paroží a poškrábané od medvědů. Naštěstí se zvířata stěhují za odpadky do měst. Pod mrazovým srubem sídlí puma. Bokem se táhne obrovské, mladé ledovcové údolí. Jsou tu stromy a je tu krásně, ale málo platné, doma jsme dole v rozpálené poušti.

Vstávám ráno v pět. Obloha šedne, ale není rosa. Magnus otráveně odchází z míst, kde mě strážil (5 °C), a v chatě se natáhne přes dvě postele. Jdu na skálu, kde bych v Zádielském kaňonu čekal rysa a marně se dívám po pumě. Už skoro žádné nejsou. Indiáni věří, že když člověk spí venku, má na ochranu před pumami kolem sebe vyčurat kruh. (Později

Usedlost Černého koně nemá žádné zvláštní jméno. Říká se jí Blackhorse Homestead. On sám se narodil a část života prožil na planině v pozadí.

doma navrhuji ženě, že bych to mohl zkusit u nás v obýváku jako ochranu před kocourem, ale návrh není přijat.)

Se Sašou se bavíme o velmi mocném rituálu, kdy je člověk pohřben do země a dýchá jen trubičkou. Myslím, že bych do toho šel. Něco podobného znám jen teoreticky z knihy *Smrt u kmene Sara*, taky myslím na jinou základní knihu *Rozhovory s Ogotemnelim*. Jedeme na čaj a snídani. Magnus se rovněž těší na něco k jídlu. Cestou ještě pozorují ledovcové eskery (do puklin v ledovci napadá štěrk a hlína, a když ledovec roztaje, objeví se hřbítky) a fotím květiny – červený Wyoming Brush (*Castilleia linearifolia*), báječnou Fairy Trumpet (*Ipomopsis aggregata*) a běžnou astru (*Aster adscendens*). Hrajeme si s myšlenkou, jak osedlat duhu.

Z poetických myšlenek hned přejdeme na utažské nekorektní značky piva „Pět žen“ a „Polygamie“. Dokonce se prodávají trička s nápisem

„I tried Polygamy“ (vyzkoušel jsem polygamií). Mormoni to dali k soudu. Romney je mormon. Většina našich známých bude volit Obamu, ale bez bývalého nadšení.

Jsme tady v jiném světě, je to svět lesního indiána, lovce a sběrače. Na jih odtud někde nad přehradou McPhee kulturně končí Severní Amerika a začíná svět usedlých zemědělců. Dolní země je jiná a jednou bude hispánská. To celé se odehrává na rozhraní mezi lesem a pelyňkovou (stagebrush) stepí či pouští. Kulturní hranice je ostrá, v horní zemi vždy žili jiní lidé.

Stavujeme na malém pahorku s vykopanou *kivou*, odkud je výborný rozhled na všech šest světových stran. Je to jemné místo lidí, co pozorují oblohu a učí se od sebe. Za hrozného vedra vyrážíme do kaňonu Hovenweed, kde nad malým údolím ční asi šest větších ruin Anasaziů. Vypadá to jako obchodní stanice, kde byly uschovány drahocennosti (tito lidé obchodovali s Mezoamerikou i severními indiány přes půl kontinentu) nebo zrní. Skoro nikdo tady není, i když místo je významem blízké populární Mesa Verde.

Cestou již z dálky vidíme petroglyfy, kupodivu jsou hodně podobné hadům, které později nakreslí Damian a Blackhorse. Při západu slunce se stavíme v kaňonu Bluff na náhodném, menším, krásném místě, kde je velice mnoho kamenných úštěpů i malované a reliéfně zdobené anasazské keramiky. Velmi unavení dorážíme domů. Blackhorse si pouští na DVD western, kde kromě kovbojů taky vystupují mimozemšťané. Když naši etnografové pátrali ve 30. letech minulého století mezi chodským lidem, co si vypráví o Janu Kozinovi, zjistili, že si deformovaně pamatuje Jiráskovy Psohlavce. Spielberg převyprávěl indiánskou mytologii a indiáni zase Spielberga, to je praxe kulturní výměny. Howgh.

INSTRUKTIVNÍ ODVOZ ODPADKŮ

Odpadky se sváží na jedno místo, kde se za každý pytel platí asi půldolar. Blackhorse vyhazuje i pěkné oblečení, daruje knihy, má rád věci, ale snaží se jich mít málo. Budeme to také trénovat. Kolem běží kojot. Je neděle ráno, vidět kojota je jako být na mši.

Bratře, na co čekáš?

Na lidi, co mne rozsekají na kousky a sežerou.

Nesmím je minout.

Někde, nejspíš u Petra Golda, jsem četl tibetský úryvek, který říkal, že „většina nemocí pochází z určitých mentálních stavů. Tyto stavy

Přichází noc, indiáni zalézají k televizi a otevírají další kolu. Boží noc a domácí násilí se rozklene nad krajinou. Omladina odchází do pouště a otevře si k tomu láhev vodky, protože v rezervaci je prohibice. Na mnoha místech nalézám střídavě střepy prehistorických kultur a rozbité flašky – nikoliv však od bělošské whisky.

pak pocházejí z nepochopení významu sebe či svého já.“ Tohle je věc, kterou mnoho lidí teoreticky ví, ale stejně si nepomohou. K tomu právě potřebují medicinmana, někoho zvenku.

4. zápis - Hadí obřad

Vedeme bohatý noční život. Saša v noci zjistil, že po něm leze velká stonožka. Možná ta samá, co ošklivě pokousala Blackhorse, ale on odmítl jít do nemocnice. Já mám zase problémy s indiánskými psy, vyhnali mne